

УДК [338.124.4:330.35]:338(477)

ЕСКАЛАЦІЯ КРИЗИ В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ЇЇ ПОДОЛАННЯ ESCALATION OF THE CRISIS IN UKRAINE: PROBLEMS AND THE WAYS TO OVERCOME IT

Зуб М.Я.

кандидат економічних наук, викладач,
Хмельницький торговельно-економічний коледж
Київського національного торговельно-економічного університету

Гончар М.Б.

студентка,
Хмельницький торговельно-економічний коледж
Київського національного торговельно-економічного університету

У статті визначено поняття «економічна криза». Обґрунтовано природу економічної кризи в Україні. Розглядаються проблеми, які гальмують економічне зростання в Україні. Запропоновано шляхи вдосконалення цього процесу.

Ключові слова: економічна криза, каталізатори кризи, нова стратегія зі стабілізації і розвитку України – «План Маршалла», фаза зміни технологій, технологічного укладу та переорієнтації капіталів, «українське економічне диво».

В статье определено сущность «экономического кризиса». Обосновано природу экономического кризиса в Украине. Рассмотрены проблемы, которые тормозят экономический рост в Украине. Предложены пути усовершенствования этого процесса.

Ключевые слова: экономический кризис, каталитаторы кризиса, новая стратегия стабилизации и развития Украины – «План Маршалла», фаза изменений технологий, технологического уклада и переориентации капиталов, «украинское экономическое чудо».

In the article the concept of «economic crisis» gets its definition. The character of the economic crisis in Ukraine is well-grounded. The problems that hinder the economic growth in the regions of Ukraine are considered. The ways of improving this process are suggested.

Keywords: economic crisis, accelerators of the crisis, new strategy of stabilization and development of Ukraine – «Marshall's Plan», phase of changing the technologies, technological structure and the flow of capital, «Ukrainian economic miracle».

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Проблематика економічної кризи в умовах ринкових відносин цікавить як населення планети в цілому, так і кожного українця зокрема. Частота й масштаб економічних криз є невіддільною складовою частиною функціонування будь-якої економічної системи. На цей час економіка України опинилася у вирі глибокої економічної кризи, що має як політичні, так і соціально-економічні причини виникнення. Її каталізаторами стали: революція, анексія Росією Криму, а за нею війна на Донбасі з терористами та російською армією.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання цієї проблеми і на які спирається автор. Різні аспекти, пов'язані з впливом кризи на економічний стан національних економік, зображено в працях Д. Гобсона,

В. Гейця, К. Жугляра, М. Кондратьєва, С. Кузнеця, Д. Лук'яненко, П. Самуельсона, Дж. Стіглиця, Дж. Сороса, Й. Шумпетера, О. Яременка, В. Вернадського, Ю. Пахомова, О. Пасхавера, А. Новака, Я. Жаліла та ін., які визначали зміст цієї категорії, причини та наслідки. При цьому безпрецедентна фінансово-економічна ситуація, що склалася внаслідок впливу сучасної економічної кризи, актуалізує виявлення проблем та узагальнення ефективного міжнародного досвіду антикризової політики високо розвинених держав з метою розробки власних шляхів стабільного соціально-економічного розвитку в Україні.

Формулювання цілей статті (**постановка завдання**). Метою статті є визначення природи економічної кризи в Україні, узагальнення проблем, які гальмують економічне зростання в Україні та пошук шляхів забезпечення «українського економічного дива».

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Економічна криза в різних країнах має абсолютно різну природу. Так, в Європі та США – це фінансово-банківська криза, а в Україні – індустріальна [1]. Україна сьогодні перебуває у глибокій системній кризі, яка охоплює всі складники суспільства, а саме: економіку, соціальну сферу, політику, духовність, морально-етичні засади, ментальність тощо. Такі кризи, на думку професора А. Гриценко, не минають безслідно, вони або руйнують суспільство, або стають початком кардинального оновлення [2, с. 8].

Свою масштабність та неочікувано високі темпи погіршення макроекономічних показників економічна криза в Україні продемонструвала протягом 2015–2016 років. Особливо відчутними для українського суспільства стали негаразди на фінансово-грошовому і валютному ринках. Згідно рейтингу країн світу, який складено на основі даних Центрального розвідувального управління США (ЦРУ), за реальними темпами зростання ВВП у 2015 році з врахуванням інфляції Україна зайняла 222-ге місце (–11,00%) серед 225 країн світу. Першою за рейтингом стала Папуа-Нова Гвінея – 16%; США зайняли 114-те місце (2,6%), Великобританія – 122-ге місце (2,5%), ЄС – 150-те місце (1,8%). ЦРУ США оцінило рівень інфляції в Україні в 2015 році, порівняно з 2014 роком цей показник становив 49%. Україна з таким показником інфляції зайняла останнє місце у світі [3].

Згідно з даними Міжнародного валютного фонду за 2015 рік, в Україні номінальний валовий внутрішній продукт на душу населення становив 2 109 дол. США, які перераховано за ринковим або офіційним обмінним курсом [4]. Перші п'ять місць у цьому рейтингу зайняли такі країни, як Люксембург (103 187 дол. США), Швейцарія (82 178 дол. США), Катар (78 829 дол. США), Норвегія (76 266 дол. США), США (55 904 дол. США).

Рівень безробіття в Україні за методологією МОП у 2015 році становив 9,1%. Зростання номінальної середньої заробітної плати (нарахованої в розрахунку на одного штатного працівника) у січні 2016 року уповільнилося до 26,3%. За січень 2016 року заробітна плата знизилась на 16,6% – до 4 362 грн. Переважно через уповільнення темпів зростання номінальної середньої заробітної плати в січні 2016 року падіння реальної заробітної плати прискорилось до 13,2%. Хоча зростання заборгованості із виплати заробітної плати в січні 2016 року дещо прискорилось, її частка в фонді оплати праці майже не змінилася і становила близько 6% [5].

У 2015 році на сектор безпеки спрямовано понад 80 млрд грн проти 55,8 млрд грн у 2014-му, ці видатки становили близько 5,0% ВВП України [6]. Реальністю сьогодні є те, що українське суспільство виявилось не готовим протиставити викликам економічної кризи ціле-

спрямовану консолідовану протидію. На думку фахівців та вчених, практична реалізація засобів антикризової політики в Україні відбувалася вельми непослідовно.

Директор Світового банку по Україні, Білорусі та Молдові Чімяо Фан зазначив, що, враховуючи спостережувані в Україні тенденції, пік падіння економіки пройдений, і вона почне відновлення [7]. Чімяо Фан вважає, що Україні необхідно зберегти тенденцію на відновлення, яка все ще залишається досить крихкою.

Згідно прогнозам економістів, подальші «хвилі» кризи будуть все більше послаблювати і без того слабку економіку України, робити її все менш конкурентоспроможною, тоді як розвинені країни внаслідок кризи будуть ставати сильнішими [1].

На основі аналізу особливостей перебігу економічної кризи в Україні виявлено найгостріші проблеми:

- гальмування економічного зростання в регіонах України;
- збільшення кількості збиткових підприємств та фірм;
- погіршення рівня інвестиційної привабливості в умовах зовнішньої агресії, макроекономічної нестабільності, втрати купівельної спроможності як населенням, так і корпоративним сектором;
- вимушена мілітаризація економіки; збільшення масштабів тінізації економічної діяльності [1; 2; 6; 7].

Отже, під впливом кризових процесів об'єктивно змінюється характер процесу національного економічного розвитку.

Незважаючи на те, що експерти Міжнародного валютного фонду попереджають про загрозу нової світової економічної кризи, голова Комітету економістів України А. Новак вважає, що нинішні економічні труднощі лише умовно можна назвати «кризою». На думку економіста, зараз відбувається переорієнтація капіталів, після чого світова економіка і суспільство вийдуть на новий рівень [8]. «Ми перебуваємо у фазі зміни технологій, технологічного укладу <...> переорієнтації капіталів», – стверджує А. Новак.

Директор Інституту розвитку економіки й інноваційних стратегій IDEAS, доктор економічних наук Т. Унковська вважає, що головним ресурсом та головним конкурентним фактором на глобальних ринках стане інтелект і високі технології, які він зможе створити [9]. На думку експерта, в Україні є шанс стати «східно-європейським економічним тигром» тому, що наша держава сильна саме своїм інтелектуальним капіталом. Т. Унковська переконала, що цей потенціал знищується через відсутність підтримки науки і промисловості, що призводить до від'їзду фахівців; перспективні підприємства в жалюгідному стані, а до цього додаються блокування кредитування реального сектора. Експерт впевнена, що всі зміни починаються зі змін

в мисленні, з усвідомлення суспільством того, що країна, яка не має власної стратегії, приречена бути жертвою чужої тактики.

Європейські політики вважають, що Україна потребує нового «плану Маршалла» на декілька сотень мільярдів євро. На цей час депутати Бундестагу Німеччини разом з українцями працюють над створенням нової стратегії зі стабілізації та розвитку України [10].

На думку А. Новака, Німеччина самостійно не зможе реалізувати такий план. Він говорить, що європейські країни можуть підтримати ініціативу Німеччини про «План Маршалла» для України, оскільки Україна приваблива з точки зору інвестицій. На її території сконцентровано майже всі види природних ресурсів. Наша держава має хороший трудовий, науковий ресурс. А. Новак вважає, що Європі вигідний розвиток «нового великого суб'єкта». Коли поруч буде «економічний тигр» – це дасть додатковий стимул для розвитку європейської економіки. Головне, як зазначає наш економіст, щоб Україні не виділили роль аграрного додатка Європи [11].

М. Томенко наголошує, що Україні потрібен уряд, який створить українське «економічне диво». Відомий політичний діяч вважає, що необхідно знайти команду, яка б реалізувала «українське диво» в частині створення конкурентної національної економіки та забезпечила б людей гідними зарплатами, пенсіями й повагою до української держави [12].

Відомий польський економіст Л. Бальцерович переконаний, що сьогодні Україні потрібна політична стабільність та реформаторський уряд. На його думку, «в інтересах України необхідно визначити, по-перше, правильний діагноз економічних проблем країни, по-друге, сформулювати відповідну економічну стратегію. Головним завданням для всього українського суспільства, – говорить Л. Бальцерович, – координація дій еліт України навколо економічної стратегії для досягнення як короткострокових, так і довгострокових цілей розвитку» [13].

На думку А. Олешко, у період посткризового відновлення необхідно використовувати антикризову стратегію запуску інновацій на основі інвестування в базові галузі. Вплив інноваційного чинника на динаміку посткризового відновлення національної економіки виявлятиметься через дві взаємопов'язані складники: активізацію наукового потенціалу та формування високотехнологічного сектора на основі шостого технологічного укладу [14, с. 116].

Отже, основними шляхами активізації економічного зростання в Україні мають стати:

- вивчення та вмале використання передового світового досвіду щодо створення та використання системи антикризових заходів, із обов'язковою їх адаптацією до конкретних реалій національного розвитку економіки, на основі моніторингу, прогнозування та розпізнавання

негативних тенденцій у нарощуванні макроекономічних дисбалансів;

- проведення рішучих і системних реформ, спрямованих на підвищення конкурентоспроможності національної економіки;

- утримання низького рівня інфляції;

- розширення напрямів стимулювання попиту (переорієнтація доходів від багатих до бідних через податкову, бюджетну систему; контрольована емісія грошей; доступність кредитних ресурсів (різке зниження кредитних ставок);

- активізація інноваційної діяльності, використання прогресивно нових технологій, ефективного задіяння наукового потенціалу та стимулювання трансформації сировинно-експортної структури у випуск високотехнологічної продукції;

- створення привабливого інвестиційного клімату та запровадження європейських стандартів гарантування прав власності інвесторів, що значно поліпшить фінансову репутацію та полегшить доступ України до міжнародних ринків капіталу;

- розвиток вітчизняних джерел паливно-енергетичних ресурсів, активізація використання власних альтернативних джерел енергії, вдосконалення системи постачання та ефективного використання всіх енергоресурсів, налагодження співробітництва з різними країнами світу;

- розвиток людського потенціалу країни, запобігання «втечі інтелектуального капіталу», формування моделі «дорогої робочої сили»;

- мотивація створення нових високоефективних робочих місць, забезпечення сприятливих умов праці.

Висновки з цього дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Економічна криза є об'єктивним процесом та природною складовою економічного циклу розвитку суспільства. Проведений аналіз показав, що економіка нашої країни знаходиться у стані глибокої кризи, яка є загрозою національній та економічній безпеці. Ескалація кризи в Україні перетворилася на серйозну загрозу розвитку світової економіки. Водночас, зі своїми гострими проблемами наша держава не залишилася на самоті. Більшість держав світу відкривають нам ринки, допомагають фінансово, вводять санкції проти Росії тощо.

Основними умовами виходу з кризового стану є:

- правильний діагноз економічних проблем;

- економічна стратегія, яка матиме конструктивний характер для досягнення як короткострокових, так і довгострокових цілей розвитку та координація дій еліт України навколо цієї стратегії.

На наш погляд, економічна криза – це той момент, коли економічні суб'єкти можуть і мають зважитися на прогресивні зміни в соціально-економічних сферах економіки.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Мамаєва М. Криза в Україні на 95% має внутрішній характер / М. Мамаєва [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ua.golos.ua>.
2. Гриценко А. Системна криза як наслідок базової деструкції економіки України і шляхи її подолання / А. Гриценко // Вісник НБУ. – 2014. – № 5. – С. 8–12.
3. ЦРУ оцінило інфляцію в Україні в 49% в 2015 г. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://economics.lb.ua>.
4. Список стран по ВВП (ППС) на душу населения [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ru.wikipedia.org/wiki>.
5. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ukrstat.gov.ua>.
6. Ризики і загрози економічній безпеці України у 2015–2016 рр. та механізми їх мінімізації [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://niss.gov.ua>.
7. Пік падіння пройдено і економіка України почне відновлення // Світовий банк [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://economics.unian.ua>.
8. Більшої шкоди, ніж війна, завдає неефективна економічна влада [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://radiosvoboda.org>.
9. В Україні ще є шанс стати східноєвропейським економічним тигром – потрібна національна стратегія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ukranews.com>.
10. Німеччина готує «план Маршалла» для України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://gazeta.ua>.
11. Головка О. Європі вигідно зробити з України «економічного тигра» / О. Головка [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://gazeta.ua>.
12. Нам потрібен уряд, який створить українське «економічне диво» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ridna.ua>.
13. Польський економіст: чому в Україні домінують великі фінансові групи [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://unian.ua>.
14. Олешко А. Шляхи активізації інноваційного чинника циклічного економічного розвитку / А. Олешко // Вісник НТУ «ХТП». – 2013. – № 44 (1017). – С. 114–119.